

כיסופים אל הממש

ישראל אלדד

"מכל עץ הגן אכל תאכל" – שהתיר לו הכל, גם עץ הדעת... אבל עץ הדעת עץ המוות הוא. מי שנוטל אותו לבדו מת, שהרי סם המוות הוא, משום שהוא מפרידו מהחיים. ועל כן "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" – משום שהפריד את הנטיעות.

מימרא זו מתוך הזוהר (חלק א', לה ע"ב) ראויה היא שתתנוסס כחוק מעל ראשי התרבות העברית. הדעת, כשהיא מופשטת מהחיים, היא סם מוות. כלומר, גם אמת אין בה. גם הדת איננה אלא אחד הנטיעות שבגן, והיא יונקת מאותם המעיינות שכל עצי-גן יונקים מהם. אין הדעת יכולה להיות משהו העומד מבחוץ, המתבונן התבוננות "אובייקטיבית", אין אובייקטיביות כזו בנמצא כלל. ראייה מבחוץ מביאה לידי סכימטיות עקרה. למה הדבר דומה? לאחד היודע כל מקום בעולם מה הרוחב ומה האורך הגאוגרפי בו הוא נמצא, ותו לא. והרי פילוסופים יצרו רשת כזו של מושגים מופשטים ושמו אותה על החיים. מעתה, אין הם רואים עוד את החיים עצמם כי אם את משבצות הרשת.

ולא הפילוסופים בלבד. גם אנשי דת הגיעו בדרך הספקולציה להפשטה והרשתה כזו. הופכים אל חי למושג. האל קפוא אי שם במרחקים, והאדם כפות ברצועות מצוות מכאניות, ואין קשר ביניהם אלא תיאולוגיה מתחכמת.

אלא שהחיים מנתקים מזמן לזמן את הכבלים האלה, כי חזקים הם מאוד, החיים.

והעניין שהתעורר בעולמנו הרוחני לתורת מסתורין בכלל ולספר הזוהר בפרט היא אחת הדוגמאות המעניינות לכך. **המעניינות דווקא.**

כי בירושה מהמאה של ההשכלה התקבל אצל רבים בדורנו לראות בקבלה ובזוהר "מיסטיקה". ועדיין אין בכך אסון. אבל אם תשאל אותם "מיסטיקה" מה היא, תיווכח לדעת שבשם זה נכלל אצלם כל מה שרחוק מהחושיים ורחוק מהשכל (הכוונה כמובן - החושיים **שלהם**, והשכל **שלהם**).

ואם תחזיק אותם בידם ותכניס אותם קמעא קמעא לעולם "רחוק" זה, ותראה להם כמה מוחשיות כלולה במיסטיקה הזו, ומצאו צאצאי ההשכלה האלו מוצא פשוט – מפטירים: "ספרות", "דמיון", "חוסל. ובוזה הם מוכיחים שגם המונחים "ספרות" ו"דמיון" אינם בהירים להם בהירות של ממש כי אם בהירות של מושג. כי הרי גם ספרות ודמיון אינם אלה כאותה דעת, נטעים של **אותו** גן. בימי ההשכלה אמנם אפשר היה לדבר על הספרות והחיים ב-ו' החיבור, אבל בימינו אנו גם החיים וגם הספרות התמרדו נגד שדכן זה, ו' החיבור שמו. במאה ה-20 פוצץ בו האטום ובמקומו הומלכה האנרגיה, במאה ה-20 בוטל גם ו' החיבור בין החלל והזמן. גם שתי

כיסופים אל הממש / מאת: ישראל אלדד

נטיות האלו, שנראו כה שונות ונפרדות לעיני כל אנשי הדעת בעולם, לעיני הפיזיקאים ולעיני הלוגיקנים, גם הם היו לאחד בדרך המיזוג והדינאמי.

אותה חרב שתקע אותה טיטוס בפרוכת של קודש הקודשים היתה ל-ו' שכזו, אשר יותר משהיא ו' מחברת היא ו' מפרידה. מפרידה בין עם לארץ, בין דת לחיים, בין אלהים ואדם, בין רוח ובשר ודם.

וספר הזוהר הוא אחד הביטויים האדירים ביותר ביצירות ישראל לכיסופים לאחות את הקרעים. הפילוסופיה הרציונליסטית שבספרותנו והפרוזה הפוזיטיביסטית והפסדו-ריאליסטית היו רק לכאורה קרובים יותר לחיים. כוחו של השכל הוא בהפרדה בלבד, והריאליזם המתאר רק מה שהחושים קולטים איננו רואה כלום; כי הוא רואה רק פרודות, ואינו רואה את הזרם, ואינו רואה את התנועה. בלשון הזוהר, הוא רואה רק את הקליפה, את הלבוש.

ואין זה במקרה שבשנים האחרונות דווקא נתעורר אצלנו העניין בחקר הזוהר. אנו עומדים היום בסימן איחוי הקרעים, ומדעת או שלא מדעת, תופסת היד בספר הזה. וכל חוקר זה או אחר צריך לעשות את הדבר מתוך אהבת המחקר "עצמו". וכל מבקר פלוני ואלמוני להמשיך להתחמק ולדון על הזוהר מבחינה ספרותית "בלבד". החוקר איננו חוקר "לעצמו", והספרות איננה ספרות "בלבד" – הכל יונק מאותו זרם, בין אם הוא נראה לעין הפיזית, בין אם אין הוא נראה אלא לעין חברים מן ה"חברותא".

אמר ינוקא: חכמים קדושים, התרצו לחם תפנוקים בלי מלחמה או לחם מלחמה ושולחן של כלי מלחמה? או תרצו לברך את המלך בכל כלי מלחמה, שהרי השולחן לא מתעלה בלי מלחמה?

אמר ר' אליעזר: בן אהוב, חביב, קדוש. כך אנחנו רוצים. השתמשנו בכל כלי זין אלו ויודעים אנו להלחם בחרב ובקשת וברומח ובאבני קלע.

(זוהר, ינוקא, ח"ג)

המערכה שעמדה בפני חכמים אלה לא היתה כמובן המערכה לכיבוש הארץ. כוונתם להכרת העולם כולו, אבל יודעים הם שגם לכיבוש זה יש לגשת **בכל** כלי המלחמה של האדם, בחוש ובאינטואיציה ובשכל, בתבונה ובאידיאה וברצון. אבל אין זה גם מקרה שהם משתמשים בלשון מיליטריסטית שכזו, ואין זה משל בלבד. אין בזוהר משלים "בלבד" כי אין בזוהר אלגוריה. האלגוריה שיכת לעולם ההפשטה הרציונליסטית. **הסמל** של הזוהר הוא עניין **לזהות מהותית** של הדברים בשכבות שונות, בספירות שונות. אהבת זכר ונקבה בספירה שלנו זהה במהותה לאהבה שבספירות העליונות שבעליונות. זוהי בעצם אהבה אחת. האבר המיני והכלי המלחמתי וציוץ הציפור ושלהבת הנר והצבע הירוק והרוח הנושבת והפסוק בתורה כולם קימים בעצמם **קיום הוא** במדה שהם גלים בזרם הדינמי הכללי. מיתתם בפרידתם. המשל הספרותי דבר נפרד הוא מן

כיסופים אל הממש / מאת: ישראל אלדד

הנמשל, הסמל של הזוהר או **הסמל השירי** איננו נפרד מן המסומל. הוא והמסומל דבר אחד הם בקטעים שונים של הנהר הזורם.

אבל עצם השימוש בסמלים אלה וגם באחרים (כתר, מלכות, תפארת, יסוד) איננו מבטא רק את ההשקפה **הפילוסופית** של מחברי הזוהר על זהות התופעות בספירות השונות. הרי אין מחבר הזוהר אוכל מעץ **הדעת** מבלי לאכול מעץ **החיים**. השימוש הרב בסמלים אלה נובע **מהכיסופים אליהם**. הצורה **השירית** של ספר זה צורה המחייבת את לשון הקונקרט, המוחשי, צורה זו אף היא לא צמחה על העץ הזה בדרך שרירותית. צורה זו דוקא נובעת מהגעגועים הרבים שהתגעגעה נפש ישראל בימים הגולה למלכות ולכתר וליסוד ולנשק ממש. הרחבות הזו והתנופה והאור הרב והגשמיות לא תובן אלא אם כן תוכר **החשכה** העמוקה ששררה **במערה** בה נוצר הספר הזה, מערת הגליל או מערת הגלות, ואם קשור שם הזוהר בשמו של ר' שמעון בר יוחאי, הרי שלא היתה כאן סובלימציה **שלא מדעת**. גם אם שוללים חכמי הזוהר את הדעת בנפרד, אין הם חדלים מלהדגיש את תפקיד ההכרה והמחשבה ויודעים להדריג מדרגות לחכמה לדעת ולבינה, ורק תנאי התנו, שאלה לא יהיו "עצמאיים" כי אם פארות פארות היוצאים מן הגזע האחד. על כן יש לאמר שאותה לשון בזוהר באה מתוך **ידיעה ברורה**, היא נבחרה **בהכרה** מלאה.

כי:

ההפשטה ואי הממשיות חלו בשני השטחים גם יחד. גם בשמים, גם בארץ. אלהים היה למושג רחוק, רחוק מאד. ואין צריך לומר מה "כוח" ומה "יופיי" היה בחיי השעבוד והגולה, חיי סחי ומיאוס, חיי גולה וקינה. האל שנעלם מפי הנביאים ונכנס למוחם של הפילוסופים, יצא מבין הכרובים ונכנס לתוך הגדרות- תבע את תיקונו, ממש כשם שגוף האומה שפורר והוטל גרוטאות גרוטאות, נכסי דלא נידי ברוח, ומטלטלין בגוף- תבע את תיקונו.

כל אחד ואחד מהם תבע את החיאתו, את הזרמתו לזרם האחד, את מימושו. יום קטנות מצד זה ואידאה גדולה מצד שני ואין גשר חי ביניהם **ואין הגשמה**.

בא ספר הזוהר והגשים בביטוי את המאוויים; בכל "כלי המלחמה" שרבנים רבים ומפורסמים בחלו באיסטנסות לנגוע בהם. אותיות התורה התחילו פתאום לחיות. היתה בהן רוח. מצוות נראו פתאום באור חדש, קרבו זו אל זו כעצמות יחזקאל, כי היתה עליהם יד אחת, יד חזקה, יד חיה, יד שירה. כל **כלי** מלחמה וכל **חומר** שבטבע, שבגוף, שבלשון, טובים הם, אם הם אינם במפורד.

"אין השלהבת עולה אלא כשהיא נאחזת בחומר גס".

החומר שאין השלהבת עולה ממנו, מת הוא. ובלי החומר אין עליה לשלהבת.

"אמר ר' יצחק סגי נהור: אין דרך להתפלל אלא על ידי הדברים המוגבלים".

ואין צריך לומר, שדברים מוגבלים, ויהיו מוגבלים בחרוז נאה וקצוב מאד, מתים הם אם אין תפילה בהם, או בלשון אחרת: אם אין **שירה** בהם.

כיסופים אל הממש / מאת: ישראל אלדד

וספר הזוהר ספר תפילה נפלא הוא. לא רק תפילת האדם המאמין לאלהיו, כי אם גם תפילת האלהים לאנושי. אם תרצה לומר: זהו ספר האהבה היפה ביותר, האהבה אל הממש. הממש האישי, הלאומי, הספרותי, האלהי.

ואם מתעורר היום העניין לספר הזוהר סימן נוסף הוא שעומדים אנו במזל שחרור מעולם המופשט, מעולם העצמים הנפרדים. סימן נוסף הוא לדינמיקה המתעוררת בנו, דינמיקה המשחילה את כל התופעות הקטנות, המגוונות, על חוט ההויה הגדולה.

ספר הזוהר נוצר מתוך הכיסופים התהומיים לממש. אנו עומדים היום בסימן המעבר לממש הזה. התחלנו להלחם בכל כלי המלחמה. הספירות "מלכות" ו"יסוד" יוצאות מלשון ארמית ללשון עברית. הן מתגשמות כשהן נאחזות בחומר הממשי כדי להעלות אחר כך את שלהבות הספירות העליונות של גדולה וגבורה, של חכמה ובינה. עם פרי עץ חיים יותר לנו גם פרי עץ הדעת.

והרוה לגזור מהאמור בענייני ספרות והגות גזירה שווה לעניינים אחרים - יגזור, כי הגזירה לא רק שוה היא, גזירה אחת היא.